

УМКС RELOAD

АУТОР ТЕКСТА: Зоран Пауновић

АУТОРКА СТРИПА: Јелена Ђорђевић

Публикација је настала у оквиру *Едукативног програма упознавања са најзначајним завичајним личностима: проф. др Зоран Пауновић*, Завичајног одељења Народне библиотеке Бор.

Програм је реализован 2010. г.

УРЕДНИК ПРОГРАМА И ПУБЛИКАЦИЈЕ: Драган Стојменовић

ТРАНСКРИПЦИЈА И ЛЕКТУРА: Виолета Стојменовић

ПРИПРЕМА ЗА ШТАМПУ: "Ја сам момак врло жив
Рад сам бити
Невидљив"

Издавач: Народна библиотека Бор

За издавача: Весна Тешовић

Програм је реализован под покровитељством Министарства културе, информисања и информационог друштва Републике Србије и уз помоћ Општине Бор.

Захваљујемо се Светлани Гавриловић и Сретену Угричићу на колегијалној помоћи приликом реализације програма.

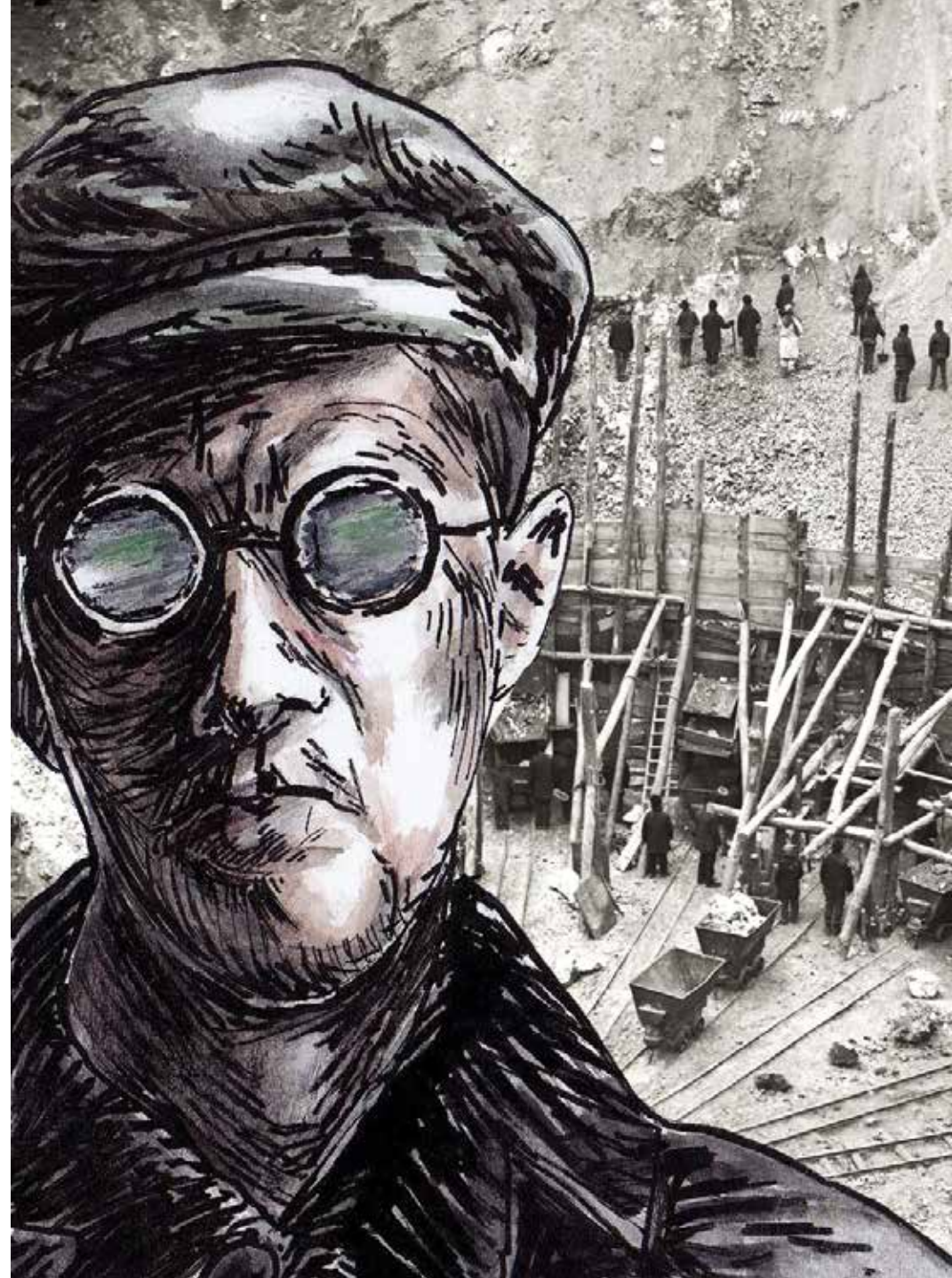
Бор, 2012.

ISBN 978-86-84061-18-0

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА БОР, 2012.

УНИКС RELOAD

Зоран Пауновић и Јелена Ђорђевић

“Неминовна условност видљивог:¹ макар то ако ништа друго, мисао у очима створена. Потписи свих ствари које ја овде треба да прочитам,² морска икра и морске траве, плима која надолази, ова натрула чизма. Слиनावозелено, плавосребрно, рђаво црвено: обојени знакови.³ Границе прозирног...”

¹Стивен поново полази од Аристотелове идеје (изложене у делу *О чулима и чулном*) да суштина опаженог предмета није садржана ни у облику нити у боји опажајне слике.

²Пошто је опажај чулом вида непотпун, да би свет око њега постао стваран, Стивен мора да га прочита.

³По Аристотелу, боја је оно што омогућава да предмети буду опажени чулом вида.

Џејмс Џојс, *Уликс*, превод, коментари и поговор Зоран Пауновић, ЦИД, Подгорица, 2001. стр.47.

НИКАД НЕ ЗНАМ КАКО ДА ПОЧНЕМ ПРИЧУ О ЏОЈСУ; не знам ни како да је завршим. А око средине се збуним обично, али... да почнемо од нечег конкретног, од нечег чврстог и опипљивог. Да почнемо од два датума која се обично везују за овај роман. Један је 16. јун 1904. године, најчувенији датум, вероватно, у историји светске књижевности, најчувенији фиктивни датум у историји светске књижевности. Зашто баш тај дан, рећи ћу вам нешто касније: да одржимо мало драмске тензије. Други је 22. фебруар 1922. године – занимљив број – дан кад је објављен роман *Уликс*. Тачно на Џојсов четрдесети рођендан, издавачи су решили да му учине то задовољство, па је неколико првих примерака одштампано те вечери, на дан његовог рођендана, у Паризу, зато што нигде другде није могао да пронађе издавача. А у Паризу је било оних довољно смелих, који су,

ето, одлучили да ризикују са овим романом, и на тај начин уписали себе у историју.

Овај роман је, одмах пошто се појавио, изазвао мноштво различитих реакција. Кад кажем различитих, мислим на различите видове непријатељства, а не различит у смислу разлике између позитивних и негативних реакција. Вирџинија Вулф, рецимо, која је пре тога величала Џојса, закључила је да је реч о простачкој књизи, вулгарној, из пера једног неуког човека који покушава да се представи као ученик енциклопедиста и ерудита. Андре Жид, коме је Џојс поносно послао један потписани примерак, непромишљено му је вратио тај потписани примерак, који данас, вероватно, вреди много више од неких потписаних примерака књига Андре Жида, и закључио да је реч о лажном ремек-делу, да Џојс ту покушава да се представи као писац већи него што заправо јесте и да је читава та књига један велики блеф. Вилијам Батлер Јејтс, чувени ирски песник, Џојсов сународник, закључио је једноставно, песнички

СТИВЕН ЈЕ СТАЈАО НА СВОМ МЕСТУ, ГЛЕДАЈУЋИ ПРЕКО МИРНОГ МОРА КА РТУ.

језгровито, да је реч о суманутој књизи, и тако даље, у сличном тону. Дакле, на различите начине, људи су своје неразумевање онога што је Џојс хтео да постигне у овој књизи, или своје непристајање на слободу коју је он себи дао, артикулисали тако да је овај роман од почетка био проглашен за једну аномалију, нежељену појаву у свету књижевности. Зашто је било тако, питање је на које није лако одговорити ни данас. Није лако због тога што, ако препричамо књигу у неколико реченица, видећемо да је реч о, благо речено, безазленом делу, бар из данашње перспективе. У томе нема ничег ни страшног, ни вулгарног, нити на било који други начин неприхватљивог. Реч је, једноставно, о животима троје људи; у једном обичном даблинском дану 16. јуна 1904. године. Један је Леополд Блум, тридесетосмогодишњи рекламни агент, који читав тај дан проводи изван куће, тражећи начина да што дуже остане ван куће, тражећи начина да, једноставно, некако тај дан приведе крају без обавезе да се врати кући. Зашто?

Зато што га код куће чека – тако што га не чека – његова супруга Мерион, односно Моли Блум, која читав тај дан проводи у кревету – не увек сама – и која, једноставно, свој живот ограничава и везује у потпуности за тај део свога животног простора. Трећи је јунак Стивен Дедалус, млади, неуспели, недоказани уметник, који тај дан проводи у настојању да људима докаже да он јесте уметник, да јесте рођен за уметност, и у настојању да се напије. Ово друго му полази за руком врло добро, ово прво – готово никако. Тако да је реч, заправо, о три судбине које су, свака на свој начин, у овом дану означене као судбине промашених, неуспелих људи. А опет, на крају романа добијамо једну чудну апотеозу живота – о чему ћемо причати нешто касније.

У овом роману, на први поглед, нема ничег сумњивог, или, још строже речено, у овом роману, на први поглед, нема ничег. Зашто би нас занимали животи троје тако обичних, свакодневних људи у једном тако обичном, тривијалном дану? Али, било је, у време када

ЈЕДАН ОБЛАК ЛАГАНО ПОЧЕ ДА ПРЕКРИВА СУНЦЕ,
ОСЕНЧИВШИ ЗАЛИВ ТАМНИЈЕ ЗЕЛЕНОМ БОЈОМ.

ЧИНИЈА ГОРКИХ ВОДА.

СЕЋАЊА СУ ОПСЕДАЛА ЊЕГОВ ОЈАЋЕНИ УМ.

ЗЕЛЕНА ТЕЧНОСТ

Е

је овај роман објављен, и оних који су видели даље и боље од других, и оних који су у њему препознали ремек-дело, оних који су у њему препознали књигу која у себи спаја прошлост, садашњост и будућност, књигу која сажима не само тај тренутак у историји светске књижевности и у историји света уопште, него и књигу која отвара путеве ка ономе што ће светска књижевност у двадесетом веку тек постати. Заиста, у *Уликсу* јесте била, у том тренутку, садржана и садашњост оног тренутка у коме је овај роман настао, па је Томас Стернс Елиот, велики критичар – један од највећих књижевних критичара у Енглеској у двадесетом веку, ако не и заиста највећи – закључио да је реч о књизи која је, коначно, учинила модерни свет могућим за уметност. Дакле, не уметност могућом у модерном свету, него да је на тај начин преобратила свет, окренула га наглавце, да он постане могућ за уметност, што је апсолутизација значаја уметности какве до тог тренутка није било.

Онда, будућност. Зашто будућност и откуд будућност у овом роману? Зато што је реч о једној од најутицајнијих књига, не само ове врсте, не само у жанру романа, већ о једној од најутицајнијих књига у читавом двадесетом веку; једној од оних које су утицале на многе писце који, заправо, никада нису ни читали Џојса, због тога што се Џојсови утицаји шире, понекад, и посредно. *Уликс* је, једноставно, књига о којој сви говоре али је мало ко чита. *Уликс* је, дакле, најнечитанији бестселер у двадесетом веку, и то убедљиво – сви га знају, али га готово нико није читао. Тако да га знају чак и они који га само посредно примају, и многи писци имају у свом рукопису неки од аспеката Џојсовог рукописа, а да, заправо, нису никада ни читали Џојса – до те мере је он био утицајан.

И, коначно, прошлост. Зашто прошлост? Зато што је објављен 1922. године, а говори о 1904. У те непуне две деценије толико се тога променило, да је свет постао потпуно другачији. Протутњао је Први светски рат,

КО МИ ЈЕ ОДАБРАО ОВО ЛИЦЕ?

КАКО МЕ ОН И ДРУГИ ВИДЕ.

и након њега више ништа није било исто. Догодила се Октобарска револуција која је, такође, изменила лице света. У уметности се догодила модернистичка револуција. Догодила се и револуција у Ирској. Дакле, роман говори о једном свету, а објављен је у другом. Објављен је у свету у коме је, иако не тако далеко у прошлости, та 1904. година била већ давна прошлост. А зашто Џојс бира баш ову годину за годину у којој се збива радња његовог романа (до дана који је одабрао доћи ћемо нешто касније)? Зато што је то за њега била година-прекретница – година-прекретница по много чему – година његовог великог сазревања и година његовог великог избора. Сазревање је подразумевало ослобађање од ауторитета – у том тренутку он има 22 године; схватио је да му је, можда, време да одрасте, да се ослободи утицаја породице, утицаја нације и утицаја вере. Утицај породице је у ирској традицији био врло јак, упркос томе што се Џојсова породица распадала од онога тренутка када је он дошао на свет, распадала се

у том смислу да је живела све горе и горе и да је, заправо, његов отац био тај који је био означен као кривац за ово пропадање породице и, самим тим, и Џојс ће га видети као таквог, па ће га у *Портрету уметника у младости* описати као човека који је пробао у животу све, а мало шта постигао, који је различите начине изналазио да увек изнова докаже своју неспособност. Његова мајка била је несрећна жена која је прекасно схватила да се удала за пијанца и пропалицу, али довољно рано да се, ради утехе, окрене вери, и да вери приближи и своју децу, малог Џејмса понајвише. И тако се вера, односно католичка религија, полако претвара у други велики утицај, у други велики формативни аспект Џојсовог живота, који ће га пратити управо ту негде до 1904. године, када ће одлучити да једноставно раскине са својим пређашњим животом у потпуности.

У међувремену, појавио се и утицај нације, националног. Џојс је имао ту несрећу да се родио у Ирској у једно време у коме није

МИРИС ВЛАЖНОГ ПЕПЕЛА

У СЛУ, НЕМО, ОНА МУ СЕ ЈАВИЛА, ЊЕНО ПРОПАЛО ТЕЛО
У ШИРОКОЈ ПОСМРТНОЈ ОДОРИ ОДИСАМО ЈЕ МИРИСОМ
ВОСКА И РУЖИНОГ ДРВЕТА

било нарочито атрактивно родити се у Ирској. Родио се у њој у време последње етапе ирске борбе за независност од Енглеске, и у то доба, једноставно, нисте могли да се не бавите политиком – ако бисте тако одлучили, бавила би се она вама. Другим речима, Ирска се у то време делила на патриоте и издајнике. Некакве средине није било, а Џојс је желео баш ту средину. Желео је да буде патриота, али по својим мерилима, а не по мерилима пијаног кафанског национализма, који је у Ирској много више подразумевао мржњу према Енглезима, него љубав према властитом народу. Отуда му се, онда, та врста родољубља врло рано згадила, и премда јесте у срцу био и остао истински Ирац до краја, он је одбијао да прихвати Ирску такву каква је била у његово време. Одбијао је, заправо, да прихвати ту врсту љубави према Ирској. То га је још више гурнуло у религију, и до те мере је био заокупљен њоме, да је у једном тренутку размишљао и о томе да је одабере и за свој животни позив, тачније вокацију. У једном тренутку сасвим је

мало недостајало да Џојс постане свештеник, али управо је тај тренутак био онај преломни тренутак у његовом животу, тренутак када је морао да се запита шта жели: да живи и живот посвети уметничком стварању или да се, на неки начин, одрекне живота да би се читав посветио Богу. Оног тренутка када је био на прагу тога да се читав посвети Богу, закључио је да то није живот који би требало да одабере, да то није могућност која стоји пред њим, и то је био онај тренутак када уметност постаје његова једина религија и када уметност постаје његова једина вокација, када у уметности препознаје ону врсту мисије коју је пре тога препознавао у религији до те мере да је покушавао да себе читавог пронађе у том свету. Срећом по књижевност, он у томе није успео; срећом по књижевност, те исте године одлучио је да свој живот одреди и усмери на такав начин, али је, пре тога, било неопходно донети још неке одлуке. Прва је била, дакле, та – да се посвети животу да би из живота могао да ствара уметност; да се посвети не уметности

КЛУЧ ДВА ПУТА ПРОМУКЛО ЗАЧАНГРЛА У КРУГ,

КЕЈНС СТАДЕ У ДОВРАТАК, ГЛЕДАЈУТИ ВАН.

И КАД СЕ ТЕШКА ВРАТА ОДШКРИНУШЕ, УТОШЕ
ЖЕЛНО ЧЕКАЊА СВЕЛОСТ И БИСТАВИ ВАЗДУХ.

КЛУЧ ЈЕ МОЈ.

као некакавој аскези, као некаквом бежању од живота, него да се посвети уметности зарођен, у потпуности, у живот. У поменутом роману, *Портрет уметника у младости*, он пише да ће његово гесло у уметности бити: „Живети, падати, грешити, стварати живот из живота“. Дакле, живети живот пуним плућима, не кријући се од њега, не бежећи од њега и настојати да се тај и такав сирови живот – за многе од његових читалаца често превише сиров – претвара у уметност. Зато баш те године он почиње своја прва велика, значајна уметничка дела.

Први пут се огласио поезијом. Била је то једна прилично незрела, младалачка збирка поезије, са уобичајеним младалачим, љубавним, темама; танушна збирчица у сваком погледу, из пера младића који сања велику љубав и још не зна како би она требало да изгледа, али је тражи кроз поезију и, да ли због поезије или не, ускоро ће је заиста и пронаћи у животу. Потом, те године почиње да пише и своје прве приповетке, које ће се касније појавити у збирци

приповедака под називом *Dubliners*, *Даблинци*, његовом једином делу те врсте, његовој јединој збирци приповедака. Та збирка садржи неколико истинских бисера овог књижевног жанра. Понајвише то важи за ону завршну, “*The Dead*”, односно, “*Мртви*”. Те године он почиње да пише и свој први велики роман, *Портрет уметника у младости*.

Цојс, да то одмах кажем, није пуно написао, квантитативно, наравно, али је имао јасну идеју о томе како би требало да изгледа његов уметнички пут. У сваком новом роману, у сваком новом делу, одлазио је корак даље на том путу, као да је унапред био испланиран сваки од тих корака – чини се да, највероватније, и јесте, мада никаквих сведочанстава о томе у његовим списима, писмима и осталим личним записима, нема. Тај пут је био пут великог експериментатора, великог револуционара у уметности, који није дозволио себи да понови грешку многих уметничких револуционара, који су радикализовали свој пут, пишући

МОРЕ И РТ НЕСТАЈАМИ СУ У ИЗМАГЛИЦИ.

У ОЧИМА СУ МУ ТУКЛИ ДАМАРИ, МУТЕТИ ИМ ПОГЛЕД.

НЕЧИЈА РУКА ПРЕБИРЕ ПО ЖИЦАМА ХАРФЕ

И НЕ ОКРЕТИ СЕ ВИШЕ И НЕ МИСЛИ.

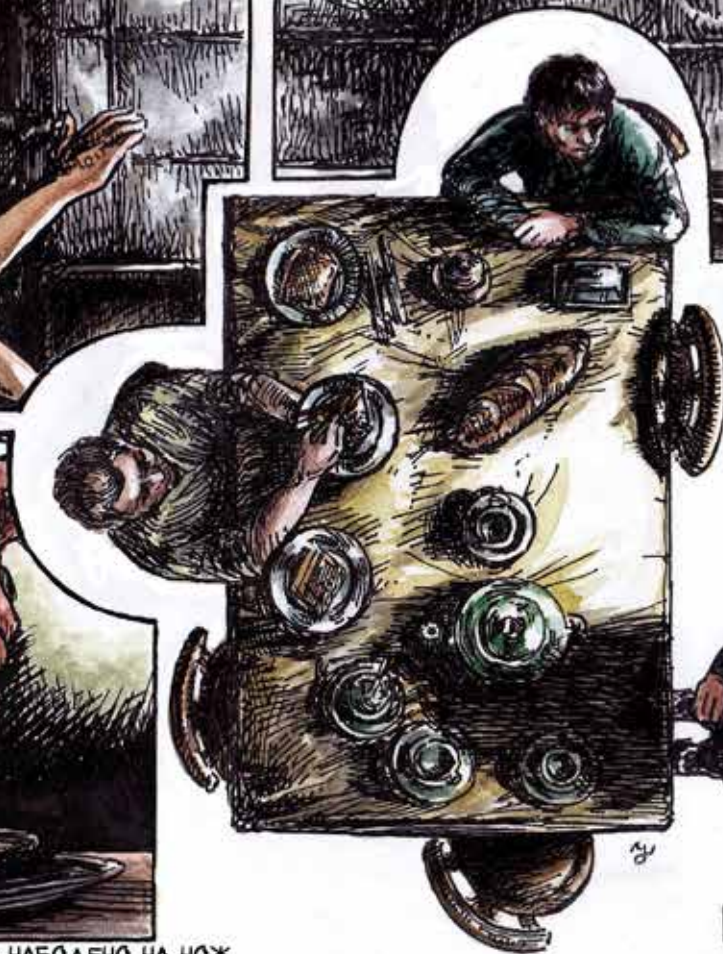

или стварајући тако као да нико пре њих никада ништа није писао. Џојс је био довољно интелегентан, неки кажу довољно генијалан, ако се уопште може рећи довољно генијалан – или си генијалан или ниси – да покуша да у своме делу направи идеалну равнотежу између традиционалног и новог. Свет у коме је живео просто је вапио за тим новим, очајнички је тражио нову уметност која ће такав један разједињени, фрагментарни, разбуцани свет - и пре Првог светског рата, а нарочито између два светска рата - успети некако да повеже у смисаону целину. Џојс ју је пронашао тако што је, понављам, остварио равнотежу између онога што је била књижевна традиција деветнаестог, осамнаестог и ранијих векова, не гадећи се дакле те традиције, као што су то чинили многи други велики превратници у уметности, који су, можда баш због тога што су били превише радикални у преврату, парадоксално, стали на пола пута. Џојс је тражио ону фину равнотежу, ону танку линију на којој традиционална уметност постаје

модерна. Због тога је у свом првом прозном делу, у приповеткама у *Даблинцима*, био обазрив. Писао их је реалистички, натуралистички. У њима нема много онога што најављује Џојс као једног од великих иноватора у светској књижевности. У другом прозном делу, у *Портрету уметника у младости*, он остварује неку врсту готово потпуно идеалне равнотеже између традиционалног и новог. У *Уликсусе* та равнотежа већ помера, увелико претеже у корист оног новог, да би у свом завршном делу, *Finnegans Wake*, *Финеганово бдење*, направио књижевни експеримент који до дан данас није прочитан на прави начин, односно, који до дан данас није уопште прочитан. Реч је о једној потпуно јединственој, несвакидашњој књизи која се и мора читати на потпуно јединствен, несвакидашњи начин. На какав? То изгледа још нико од њених читалаца до сада није открио.

Те године, дакле, Џојс бира уметност као свој животни пут. Те године закључује и одлучује да би, уколико жели да постане

IN NOMINE PATRIS ET FILII ET SPIRITUS SANCTI.

ОН ПРУЖИ ПО ПАРЧЕ ХЛЕБА, НАБОДЕНО НА НОЖ.

ХЕЈНС СЕДЕ ДА БИ СИПАО ЧАЈ.

уметник, било неопходно да се удаљи од оног света из којег је поникао, који га вуче. Ирска и Даблин онога доба били су, из разлога које сам донекле поменуо, прилично клаустрофобична средина, такви да су давали мало простора стваралаштву, па и животу, за једног уметника какав је Џојс желео да постане. Због тога, Џојс схвата да његов пут води незнано куда, али, у сваком случају, некуд далеко од Ирске. Да би кренуо на тај пут, био му је потребан још неко ко ће кренути с њим. Схватио је да му је потребан сапутник, односно сапутница, и некако му се све наместило у животу тих дана да ју је и пронашао, у девојци из провинције по имену Нора Барнакл, коју је срео 11. јуна 1904. године. Сада већ погађате зашто је 16. јун изабран за дан када се догађа радња романа *Уликс*. Покухао је да јој закаже састанак за три дана касије, али она није дошла на тај састанак. Он ју је, међутим, пронашао и заказао састанак за 16. јун, на који је она дошла. Зато је Џојс, као посвету својој великој, можда јединој животној љубави, одабрао да се радња

овога романа догађа на тај дан – прилично фин и елегантан начин да неком посветите књигу: уместо да напишете на корицама: „мојој вољеној тој и тој“, једноставно овековечите тај дан који вам толико значи. Џојс се тога сетио и то је један од аспеката јединствености овога романа.

Отишао је из Ирске, дакле, зато што је применио своје друго велико гесло, које је гласило: „Нећу служити ономе у шта више не верујем, звало се то мој дом, моја отаџбина или моја црква.“ Ово је подразумевало, али то није изречено: „Служићу само уметности, зато што ћу бити само свој, зато што ћу бити изгнанник, својевољни, добровољни изгнанник“. На тај начин, Џојс стаје можда и на чело колоне изгнаничке литературе у двадесетом веку, изгнаника који су бирали изгнанство, попут Џојса, или је изгнанство бирало њих, као што је то био случај са Томасом Маном, или неким другим писцима. Књижевност двадесетог века, посебно романа у њему, у великој мери јесте књижевност изгнанства, и то изгнанства не као пукe физичке чињенице да је

ГЛАСНИК ИЗ ТАЈНОВИТОГ ЈУТРА

ВЕШТИЦЕ У ГОДИНИ ВЕЛИКОГ ВЕТРА.

ЛУТАЈУТА БАБУСКЕРА

ОНА ПОВИЈА ТУ СТАРУ ГЛАВУ ПРЕД ГЛАСОМ КОЈИ ЈОЈ СЕ ОБРАЋА ГЛАСНО

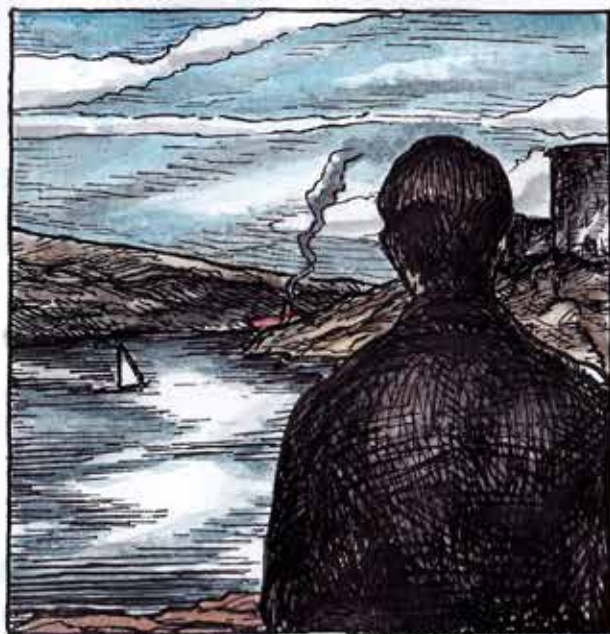
неко далеко од свог дома и да пати због тога што је далеко, него изгнанства као стања свести, као једног менталног стања које сугерише човеку да је дом, ма где био и ако је икада постојао, заувек изгубљен, које сугерише човеку да свет више није његов дом и да никад то више неће бити. Дакле, изгнанство као егзистенцијално стање, као судбина не само појединца, односно једног јединог човека или више њих унутар тог света, него као судбина човечанства, отеловљено је у овој књизи, као великом роману о изгнанству. Ова књига јесте изгнаничка књига, на много начина. Прво, изгнаник је био онај који ју је написао. Џојс је, истина, то изгнанство својевољно одабрао, али многе својевољне одлуке својевољне су само на први поглед, а заправо смо врло често приморани на њих. Изгнаници су, сваки на свој начин, и троје главних јунака овога романа. Леополд Блум, Јеврејин у увелико антисемитском Даблину, који без успеха покушава да себи пронађе место, непрестано вири преко рамена људима, убацује се у разговор и стално осећате да је

некако сувишан, стално осећате, а и он осећа, да не припада ту, а да, при том, не зна где заправо припада. Затим, његова супруга, Мерион, која је одлучила, једноставно, да одбаци Даблин као такав и ограничи се у потпуности на свој дом, тачније, своју постељу као једину своју територију на којој је неприкосновена. И она је дошла однекуд са Гибралтара и никада себе није доживљавала као некога ко припада том свету. Трећи главни јунак, Стивен Дедалус, јесте јунак који не припада нигде, који се нигде не осећа као код куће. Он јесте Даблинац, рођен у Даблину, али му то нимало не помаже да се осећа мање странцем, напротив. Баш због тога што мисли да би требало да се осећа више као код куће у том свету, он се све више и више осећа као странац и све више пати због тога. Изгнаничка је и сама књига – таква је била судбина овог романа. Не само што је писан у различитим земљама, док се Џојс сељачао, тражећи упорно начин да преживи, па на крају романа стоји Трст-Цирих-Париз – три града у којима је настајала ова књига – него

ИДЕЈА О ОЦУ И СИНУ.

ОЧИ, БЛЕДЕ, ЧВРСТЕ И РАЗБОРИТЕ.

СИН КОЈИ СЕ ТРУДИ ДА ПРОНАЂЕ
ЗАЈЕДНИЧКИ ЈЕЗИК СА ОЦЕМ.

ГОСПОДАР МОРА, ЗАГЛЕДАО СЕ КА ЈУГУ ПРЕКО ЗАЛИВА

се изгнанички потуцала од једног до другог издавача, као што сам већ напоменуо, тражећи неког ко би био довољно храбар или довољно блесав да ово дело објави. На крају је Џојс пронашао тог издавача у једној малој и опскурној кући – тада малој и опскурној – касније, захваљујући управо *Уликсу*, великој издавачкој кући у Паризу. Дакле, то изгнанство се на много начина и у много димензија манифестује у овом роману, као једном од романа који сажима у себи изгнаничко искуство двадесетог века.

Било је то, у Џојсовом случају, изузетно плодотворно изгнанство. Најпре, било му је неопходно да оде из Даблина, да би Даблин претворио у митски град, да би га заувек памтио онаквог каквог га је упамтио тог октобра 1904. године, када је заувек одлазио из њега, да би, с годинама, обрисао оне лоше успомене и сачувао само оне његове митске контуре, оне које ће му помоћи да га овековечи у књижевности. Такав Даблин постао је један од најславнијих градова светске књижевности, управо захваљујући

Џејмсу Џојсу; такав Даблин постао је, захваљујући њему, митски град. Он га је, једноставно, памтио онаквим какав је био када је из њега отишао. Џојс је учинио да му остане заувек леп, тако што је отишао из њега. Изгнанство му је помогло и да, удаљавајући се од енглеског језика, пошто је у тим својим изгнаничким годинама живео у Италији, Швајцарској и Француској, према том језику створи ону врсту дистанце која је неопходна да би писац могао да се поиграва са језиком на начин на који је то учинио Џојс. Постављајући енглески језик под вишеструки микроскоп, успео је да га сагледа као себи страни тело, што тај језик за њега као Ирца у великој мери и јесте био, и да експериментише њиме као ниједан писац пре њега, а чини ми се, исто тако, ниједан писац после њега. Доживео је енглески језик као нешто што није органски део њега, као нешто што му и припада и не припада истовремено, и отуда та смелост, отуда та дрскост његова у третману енглеског језика у овом роману, која је учинила да ово дело и на

ИЛИ ВЕРУЈЕШ ИЛИ НЕ.

ЈА ЛИЧНО НЕ МОГУ ДА СВАРИМ ИДЕЈУ О ОТЕЛОВЉЕНОМ БОГУ.

НИ ТИ НЕ ПОДРЖАВАШ ТУ ТЕОРИЈУ?

ЈАСЕНОВ
ШТАП

КРИВУДАВИ ТРАГ НА СТАЗИ.

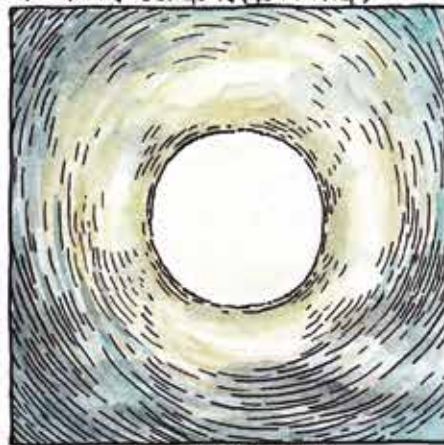
МЕРКУРОВСКИ ШЕШИР

језичком плану постане један од најизразитијих експерименталних романа у историји књижевности.

Међутим, има у овој књизи много више него што је само изгнанство. *Уликс* је роман у неколико слојева, вероватно је у питању двоцифрен број, али споменућу само неке од њих. Обично се *Уликс* карактерише као роман тока свести, као роман који покушава да у складу са актуелним токовима књижевности оног времена ухвати психичке процесе у људској свести, покаже их у свој њиховој истинитости, разголити их до краја, понекад брутално, и то је сметало многим Џојсовим читаоцима. Многи су се згражавали над размишљањима његових јунака, управо зато што су у њима препознавали властита размишљања о којима нису имали довољно смелости да причају, и та врста одважности и дрскости Џојсове била је нешто што је одбијало многе његове читаоце. Он је показивао ту дрскост и у разоткривању најскривенијих мисли које се одвијају у нашој

свести и о којима нисмо спремни да причамо, и у оном аспекту овог романа који се назива натуралистичким. Он је, заиста брутално искрено према својој земљи и својим сународницима, показао какав је био живот Ирске и Даблина онога доба. Он је тврдио да ће Ирцима показати огледало, у којем ће се они видети онакви какви заиста јесу. И тврдио је, истовремено, да ће дати, у свом роману, такву слику Даблина да би, уколико би једнога дана тај град ратом или неком другом несрећом био разрушен до темеља, могао бити поново изграђен само на основу његових романа, да би читава мапа тога града могла бити поново исцртана и све куће поново подигнуте, због тога што га је он тако реалистички и тако натуралистички, до детаља, описао и приказао у овом роману. И једно и друго било је тачно. Тачно је било да је био немилосрдан према својој земљи и према менталитету својих сународника, до те мере да су га многи презрели због тога и дуго му, дуго, а неки и никада, нису то опростили. Тачно је и то да је Џојс, управо том педантеријом,

ЈЕДРО ШТО СЕ КРЕТЕ ПУСТИМ ЗАЛИВОМ ЧЕКАЈУЋИ ДА ОДНЕКУДА ИСКОЧИ ПОДБУХЛА МАСА, ДА ОКРЕНЕ ПРЕМА СУЏУ НАДУТО ЛИЦЕ,

БЕЛО ПОПУТ СОЛИ

УТОПЉЕНИК

ЗЕЛЕНЕ НОГЕ У ДУБОКОЈ ГУСТОЈ ВОДЕНОЈ МАСИ

ЕВО МЕНЕ.

том реалистичком, миметичком прецизношћу претворио Даблин у град који је стваран исто колико и фиктиван, и та стварност и фиктивност његова преплићу се у овом делу.

Уликс је истовремено и велика пародија, пародија свега и свачега, пародија различитих књижевних и не само књижевних стилова. Џојс је умео да пише како му се прохте, умео је да пише којим год хоћете стилем, и то је оно што превођење овога романа чини бескрајно забавним, али и бескрајно тешким, због тога што никада не знате шта вас чека на свакој наредној страни. Реч је, наравно, пре свега, о узбудљивом и јединственом доживљају - превођењу, као читању овога романа „изнутра”. Он ту своју стилску супериорност демонстрира на различите начине и никада у неком јаловом егзибиционизму који би био сам себи сврха, који би једноставно био начин да покаже: „ево умем и овако да пишем, а умем и овако”. Онда када пародира новински стил, на пример, он то чини маестрално, али чини то зато да би показао

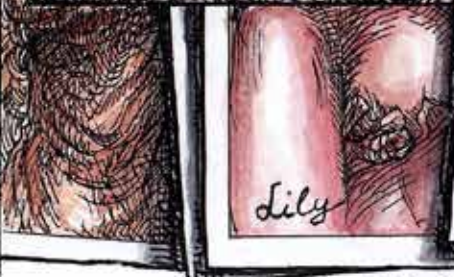
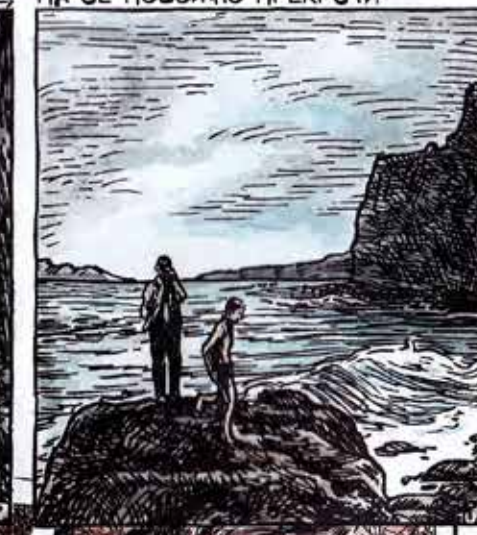
колико је велико то слепило ирског народа, такво да они мегаломански себе виде као велики, одабрани народ и чуде се томе што их је задесила таква историјска судбина и непрестано, на најјефтинији могући начин, распрострањују тај мит о себи, бивајући због тога неспособни да покушају да макар део тог мита претворе у стварност. Та димензија овога романа многим се није допала, али *Уликс*, као велика пародија, реализује се на више нивоа, не само на овом на коме се он руга актуелном величању ирске нарцисоидности, ирске самозаљубљености.

У појединим деловима пародира рукопис писаца из периода пре њега, пролазећи кроз читаву историју енглеске књижевности, показујући: „овако је писао Дикенс, а овако пишем ја; овако је писао Лоренс Стерн, а овако пише Џејмс Џојс”, и тако даље, успостављајући, дакле, тај континуитет традиције и постављајући себе у ту традицију, онде где мисли да му је место. А било му је, премда није био скроман, место и изнад оног које је самом себе одредио.

НЕСТАЛО МИ ЈЕ ДВАНАЕСТО РЕБРО

- ЈА САМ UBERMENSCH.

ПОМАЧЕ СЕ, ПА СЕ ПОБОЖНО ПРЕКРСТИ

НЕШТО ЛЕПТО И МЛАДО. ОН ЈЕ ЗОВЕ ФОТО-ДЕВОЈКОМ. - СЛИЧИЦА, А? КРАТКА ЕКСПОЗИЦИЈА.

У једном другом тренутку - кад говоримо даље о пародији - он гради лик једне јунакиње која је своју свест формирала читајући јефтине љубавне романи и исписује читаво то поглавље маниром јефтиног љубавног романа, сладуњавог, кичерског, таквог да непрестано изазива осмех, све до пред сам крај поглавља, када постане песник дубоко трагичне судбине ове јунакиње. Ту се, дакле, повезују свест јунака и литература коју чита.

Уликс је, дакле, роман у којем су садржина и форма доведени у готово идеалну равнотежу и у којем вам Џојс много више показује језиком, оно што жели да вам покаже, него што вам казује. Никад не каже да је неко такав и такав, него показује какав је, кроз његова размишљања и кроз оно што се њему догађа; најчешће кроз те пародијске делове.

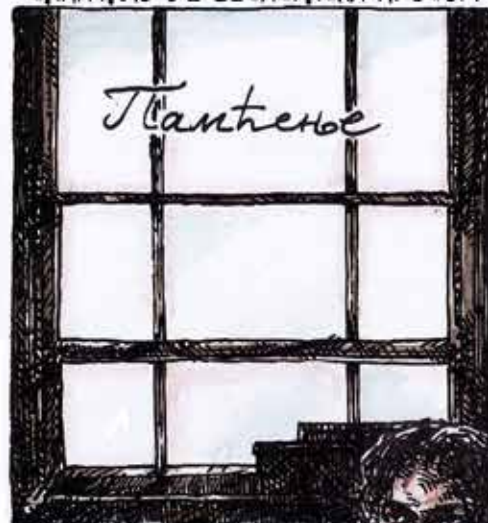
Када говоримо о пародијској димензији овога романа, оно што је у њој најзначајније јесте, наравно, веза са Хомеровом *Одисејом*. *Уликс* је латинско име, које се у енглеској књижевности

често користи за овог познатог Хомеровог јунака. Наслов би, дакле, у преводу био „Одисеј”. Паралела са Хомером била је нешто што је Џојс замислио од самог почетка овог романа. Требало је да буде најпре структурна; требало је да овај роман има двадесет четири поглавља, као што *Одисеја* има двадесет четири певања. Потом је одустао, па *Уликс* има свега осамнаест поглавља – то „свега” стало је на седам стотина и нешто страница; замислите колики би роман био да има још шест. Одлучио је да остави ону суштинску паралелу, ону по којој је његов јунак, Леополд Блум, модерни Одисеј или анти-Одисеј, који, за разлику од митског Одисеја, лута светом, а у овом случају, лута Даблином, не зато што не може да се врати кући, него зато што не жели да се врати кући, јер га код куће не чека верна Пенелопа, него га чека, тачније не чека, неверна Пенелопа. Све је, дакле, окренуто наглавце. Тај Џојсов Одисеј јесте нека врста анти-Одисеја, као што је и читава ова књига нека врста анти-*Одисеје*.

БЕЗИГРАЖАЈНО ДЕЧАКОВО ЛИЦЕ

ЗАПИТАЛО ЈЕ БЕЗИГРАЗНИ ПРОЗОР.

ЛЕПЕТ БЕЈКОВИХ КРИЛА ПРЕТЕРАНОСТИ.

И РЕКАО ЈЕ - ЈОШ ЈЕДНА ОВАКВА ПОБЕДА И С НАМА ЈЕ СВРШЕНО.

ТУ РЕЧЕНИЦУ СВЕТ ЈЕ УПАМТИО.

57

Шта чини овде Џојс? Џојс схвата да је прошло време великих митова, да је прошло време великих прича, да митови више нису оно што су некада били, у прошлости, да не могу више да донесу одговоре или, макар, слутњу одговора на велика питања овога света, која никада немају коначне одговоре. Схвата да су се временом претворили у празне приче, љуштуре онога што су некада били. Зато сматра да их треба уништити, па онда створити изнова. Управо то он чини са овим хомеровским митом. Он га најпре разграђује, показује сву његову бесмисленост у садашњем времену, показује да је прошло време хероја, да је прошло време великих подвига и узвишености, да је данашњи свет далеко од античког света исто онолико колико су даблинске прљаве крчме далеко од онога света којим је путовао антички Одисеј. Показује, дакле, да се свет променио и да су новом времену потребни нови митови. Он нови мит гради у овом роману тако што најпре показује, признаје, да је свет пао, потонуо у баналност из које се,

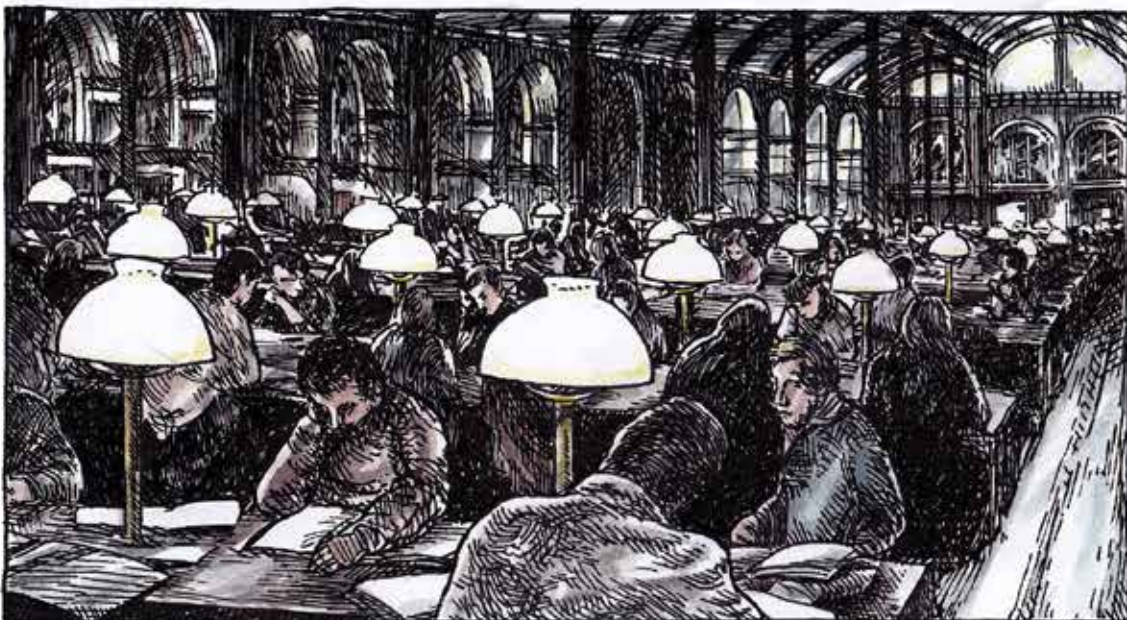
можда, никада више неће подићи. На темељу тога доноси закључак да не треба очајавати, него да треба настојати да у тој баналности пронађемо нешто узвишено. Отуда овај роман није некаква нихилистичка прича, гађење над светом због тога што је такав какав је, јадан, мали, мусав и никакав. Овај је роман једна велика апотеоза живота, једна химна у славу животу који јесте тривијалан, али, каже нам Џојс, треба га живети тако као да нам је сваки дан последњи. Та врста везаности за садашњи тренутак јесте оно што овај роман чини тако драгоценим. Џојс нам показује да не постоји ниједан тренутак у људском животу који није драгоцен, и показује нам да тривијалност не постоји независно од нас; ми овај свет чинимо тривијалним или га претварамо у нешто узвишено, лепо или драгоцено. То је једна од порука које он покушава да пошаље овим романом, и због тога ово дело јесте химна животу.

Свако на свој начин, ово троје јунака, ово троје очајника, славе живот. Премда се

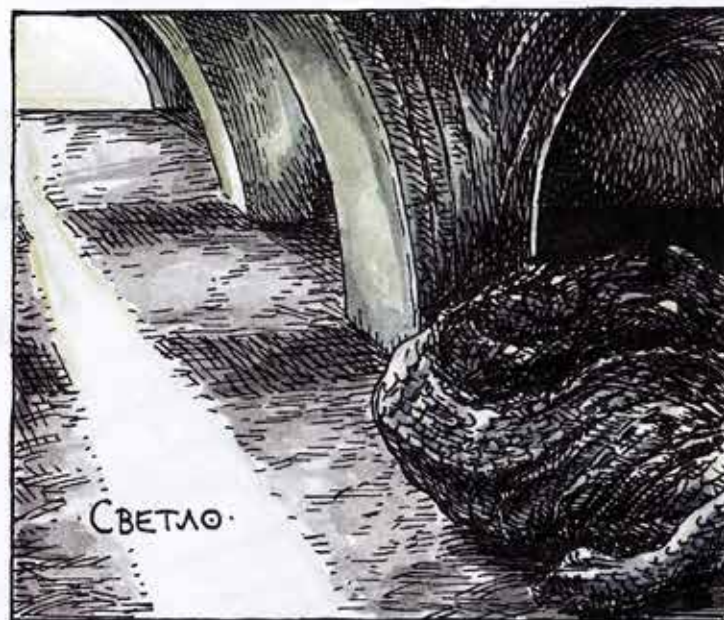
ДРХТАВИ СКЕЛЕТ ЈЕДНЕ ГРАНИЦЕ САГОРЕО ЈЕ У ПЛАМЕНУ

ЛИСИЦА КОЈА САХРАЊУЈЕ СВОЈУ БАБУ ПОД ЖБУНОМ ЗЕЛЕНИКЕ.

НАХРАЊЕНИ МОЗГОВИ И ОНИ КОЈИ СЕ УПРАВО ХРАНЕ:
ПОД ЛАМПАМА, НАТАКНУТИ НА ШИПКЕ, С ПИПЦИМА КОЈИ СУ СЕ ЈЕДВА ПОМИЦАЛИ

А У ТМИНИ МОГ УМА, ЛЕЊИВАЦ ИЗ ПОДЗЕМНОГ
СВЕТА, НЕПОКОРАЊ, ПОДОЗРИВ ПРЕД СВЕТЛОШЋУ
ПОМЕРА СВОЈЕ АЖДАЈСКЕ КРЉУШТИ.

чини да нико од њих нема разлога да се радује животу, да је живот сваког од њих обесмишљен у потпуности, свако од њих проналази некакв смисао. Леополд Блум га проналази у практичном настојању да живот учини бољим за себе и за друге. Њему је све око њега повод за размишљање. Увек тражи неки начин како да неке учини добро, ако ништа друго, макар да нахрани галебове крај реке која протиче кроз Даблин. Тако ће на крају помоћи и Стивену Дедалусу. Помоћи ће му да изађе жив и здрав из једне кафанске туче, помоћи ће му да га не ухапсе, помоћи ће му да се отрезни, да се врати животу. Тако ће се између њих двојице успоставити она спона: Леополд Блум читавог живота, од како је изгубио сина, трага за сином – син му је умро после две недеље; има још и кћер, али се као родитељ осећа недовршеним због тога што је изгубио сина, те он и несвесно трага за сином. Стивен Дедалус трага за оцем, због тога што свог оца никада није доживљавао као оца, и њих се двојица случајно срећу у овом роману,

да један пронађе оца, а други – сина, и да на тај начин дође до заокружења, да и један и други дођу до некаквог смисла. Показује се, дакле, да се и онда када се чини да живот не нуди више ништа, у једном тренутку, случајношћу, може претворити у нешто потпуно другачије.

Живот на свој начин слави и Моли Блум, Блумова неверна Пенелопа, која се препушта хедонистичким задовољствима, не марећи много за то хоће ли тиме неке причинити бол. Изнад сваког морала, она се претвара у архетипску фигуру жене која и даје, али, истовремено, и узима живот. Узима га своје супругу Леополду Блumu, тако што га мучи својим неверством, мада му га и враћа, на самом крају овог романа, када се он увуче у њену постељу, у последњем поглављу.

Коначно, живот слави и Стивен Дедалус, највећи очајник од ово троје. Слави га тако што покушава да га поистовети са уметношћу, тако што покушава да докаже другима и себи да је живот могуће живети на такав начин да се

НЕМИНОВА УСЛОВНОСТ ВИДЉИВОГ

АКО МОЖЕШ ДА ПРОТУРИШ ПЕТ ПРСТИЈУ,
ОНДА ЈЕ ТО КАПИЈА, А АКО НЕ, ОНДА СУ ВРАТА.

ЗАТВОРИ ОЧИ И ГЛЕДАЈ.

СВЕ ВРЕМЕ ЈЕ ТУ БЕЗ ТЕБЕ:

СВЕТ БЕЗ КРАЈА.

FRAUENZIMMER: КРИВА ИМ СТОПАЛА ТОНУ У МУЉ.

У

он претвори у уметничко дело. То му успева на тренутке, ако нигде другде, онда на самом крају романа, када се он, тек што је пронашао изгубљеног оца - симболичког, наравно - у лику Леополда Блума, одлучује, ипак, за изгнанство. Одлучује се да оде и да још једном, чувајући своју самоћу и чувајући свој идентитет, покуша да потражи, можда последњи пут, себе у уметности.

Тако је ово дело велика химна животу и велика химна уметности. И много чега другог има у њему, на тај начин да је заправо, после овог романа Џојс себи поставио претежак задатак – да напише следећу књигу. Тешко је било замислити – онима који су увиђали вредност овога романа – шта би то Џојс могао следеће да напише, а да буде другачије, да буде изнад *Уликса*. Многи су му управо на томе замерали, што је на неки начин ставио тачку на модернистичку књижевност, на свој књижевни опус, не отварајући ништа ново иза тога. После *Уликса* више се, чинило се, није имало шта рећи у

модернизму. Имало се, наравно, шта рећи. Џојс је провео читавих седамнаест година у настојању да то докаже.

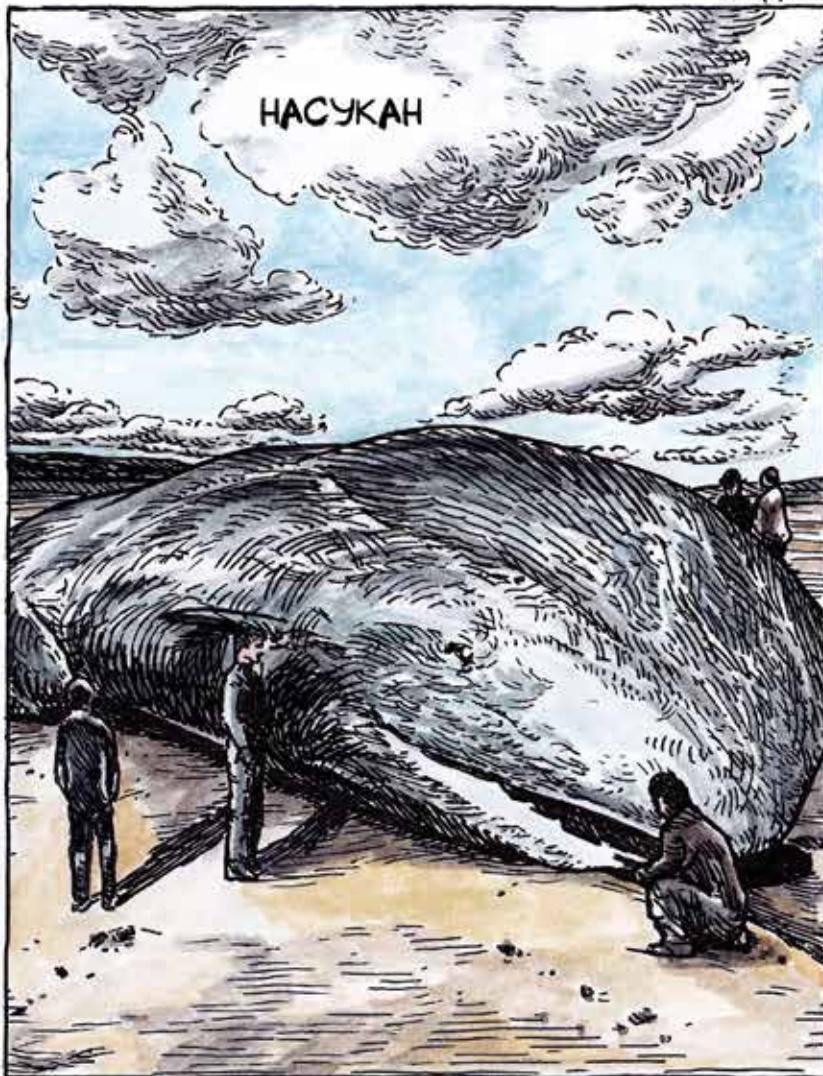
Седамнаест година је писао свој наредни роман. Наслов му је *Финеганово бдење* и тај наслов је, отприлике, једино што је извесно у овом роману. Објављен је две године пред Џојсову смрт, када је већ био готово потпуно слеп. Алкохолом је уништавао и последње остатке своје воље за животом и трудио се да убрза крај. Није више могао да чита, није могао да пише и, колико год то патетично звучало, није имао више ни за шта да живи, јер књижевност јесте била његов живот. Успео је, међутим, да објави то дело, које је и до дан данас остало једна од највећих загонетки у историји књижевности. Џојс је арогантно, али тачно, закључио да ће глупавим професорима књижевности бити потребно читавих сто година да закључе о чему је заправо реч у овој књизи. Ових седамдесетак, колико је прошло од њеног објављивања, показују да је био у праву, да глупави професори књижевности

НАБРЕКЛО ТРУПЛО НЕКОГ ПСА ЛЕЖАЛО
ЈЕ ОПРУЖЕНО НА МОРСКОЈ ТРАВИ.

НЕКА ТАЧКА, НЕКИ ЖИВИ ПАС, ИСКРСНУ
ТРЕЋИ ПРЕКО ПЕШЋАНЕ ДИНЕ.

ОВДЕ ЛЕЖИ ТРУПИНА УБОГОГ ПАСЈЕГ МУЧЕНИКА.

ЈАТО ГОЛЕМИХ КИТОВА НАСУКАЛО СЕ У ВРЕЛОМ ПОДНЕВУ,
ШТРЦАЛО ВОДУ, БАТРГАЛО СЕ У ПЛИТАКУ.

121

заиста још увек појма немају о чему је реч у *Финегановом бдењу*. Ни они, нити било ко други.

Реч је о књизи коју су многи видели као Џојсову освету енглеском језику, језику завојевача, језику оних који су тлачили његову домовину. Енглески језик је у овом роману разбијен на атоме. Ако је разбио форму романа у *Уликсу*, онда је овде отишао корак, неколико корака даље, разбијајући и језик. Разбијена је синтакса, разбијене су речи. Овај роман је пун неологизама, необичности, почиње недовршеном реченицом и завршава се истом таквом. Они који буду имали стрпљења видеће да је крај те последње реченице заправо почетак оне прве, али, мало ко стигне до краја овог романа. На прави начин Џојс је заокружио своју књижевну мисију и свој животни пут овим романом који је остао још за многа читања и који ће у још многим читањима остати непрочитан. А можда, ко зна, можда само мислимо да смо прочитали *Уликса* на прави начин.

Џојс је био свестан, дубоко свестан, да за живота неће добити она признања каква, дубоко је веровао, његова уметност заслужује. Знао је да ће тек неко друго време умети да процени његов стварни допринос. Због тога је, док је био жив, било много више оних који су га сматрали за лудака, него оних који су у њему видели генија. Његово лудило, као и многа друга привидна лудила, било је само одговор на лудило времена у коме је живео. Оно што изгледа као лудило, врло често је само непристајање на медиокритетски свет, на који Џојс, ни у литератури, ни у животу, никада није пристајао. Отуд је увек тежио највишем; своје је књижевне амбиције дефинисао реченицом којом се завршава *Портрет уметника у младости*, његов, иначе, аутопортрет, његов аутобиографски роман. Та реченица – нећу вам је цитирати у целини – гласи: „Идем да у ковачници своје душе искујем нову, још нестворену свест своје расе.“ Ништа мање, дакле, од тога Џојс није желео да постигне – не само свест свога народа, него свест

МОЈ ШТАП ТЕ ОДНЕТИ ВОДА.

ЧЕКАЋУ.

ОНА ТЕЧЕ И ПРЕДЕ,

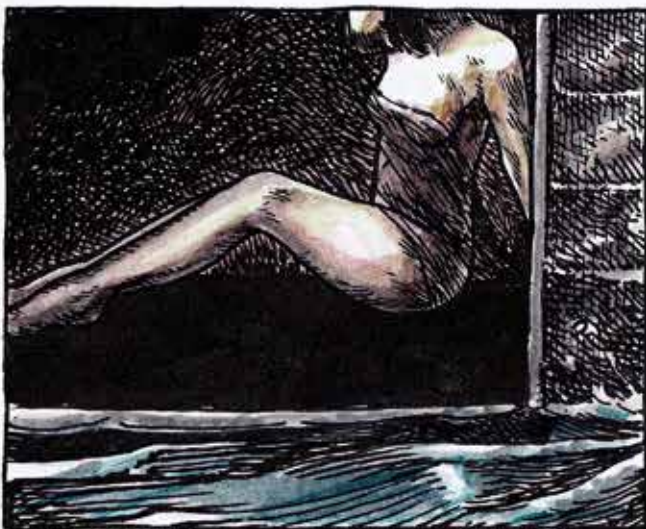

ТЕЧЕ У ШИРИНУ,

МРЕШКА СЕ ПЕНА,

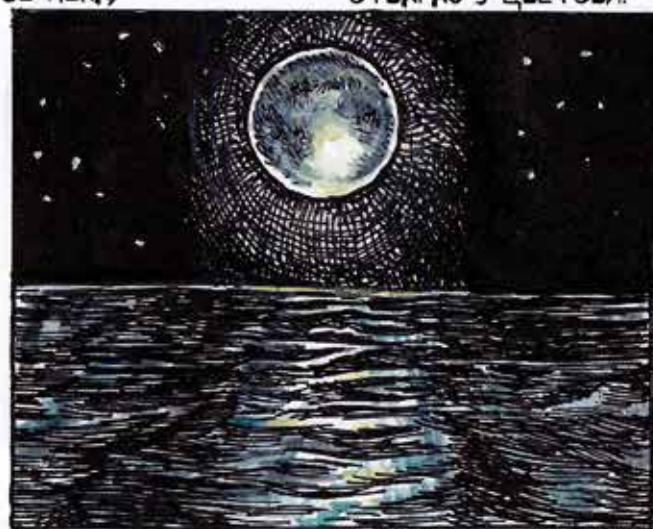
ОТВАРАЈУ ЦВЕТОВИ.

НАГА ЖЕНА КОЈА СЈА У СВОЈОЈ ПАМАТИ,

ПРИВЛАЧИ УСКОВИТЛАНЕ ВОДЕ

МЕСЕЧЕВ РАЗБОЈ.

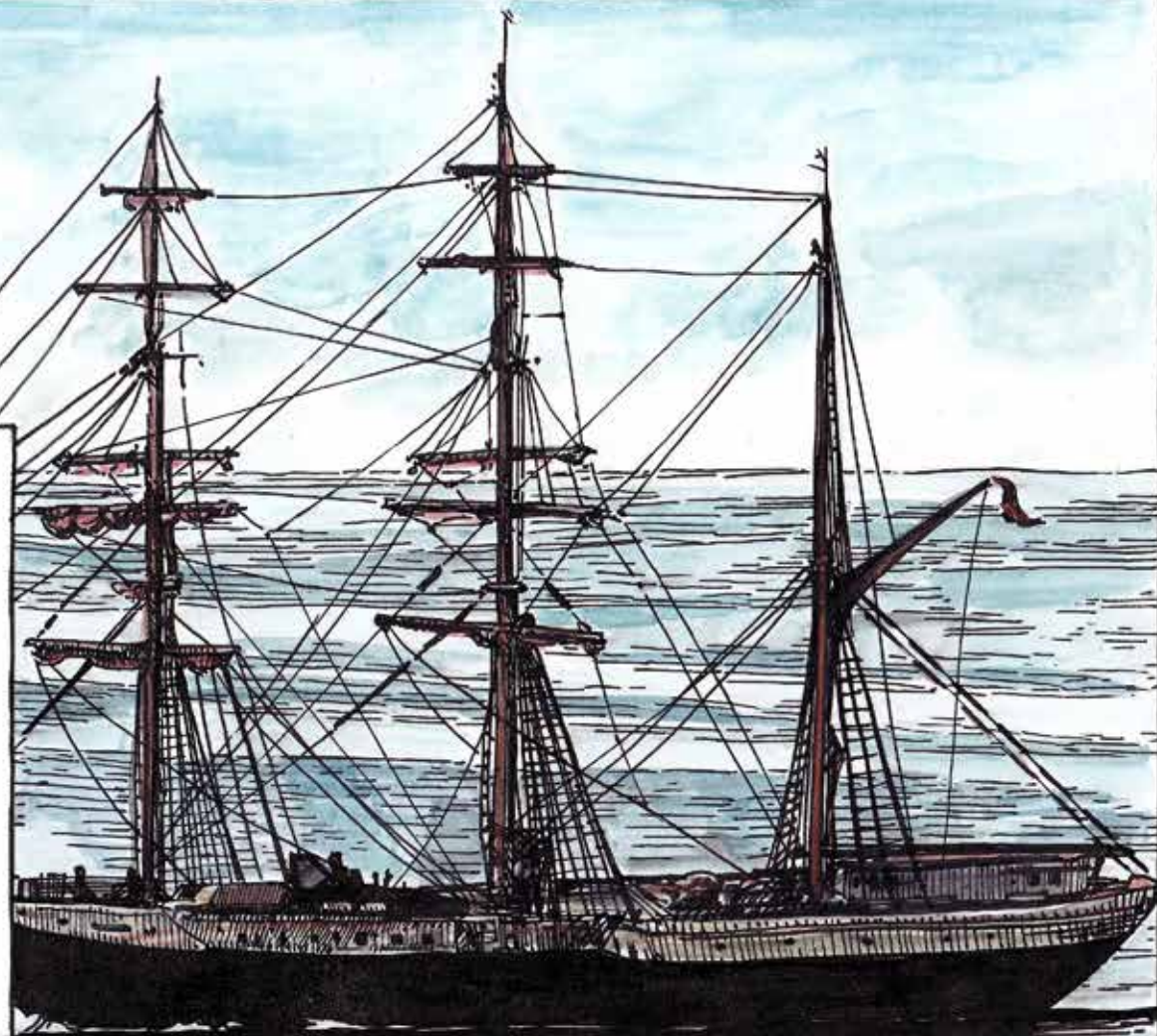
читаваог човечанства. Мало је било оних који су за његова живота пристајали да уђу у његову ковачницу; мало их је и данас, сразмерно мало када погледамо вредност његовог дела, али ипак много више него некада. Време је показало, ових неколико деценија колико је протекло од објављивања *Уликса* и других Џојсових великих дела, о каквом је великом ствараоцу реч. Можда ће тек време које долази још и више то показати, много више него ова моја прича, коју сте ви тако стрпљиво саслушали. Хвала вам на томе.

Текст Зорана Пауновића је транскрипција предавања одржаног у Народној библиотеци Бор децембра 2010. г.

ДОМУ СВОМЕ,
УЗВОДНО,
ТИХО СЕ КРЕЋЕ,
ТИХИ БРОД.

ИЗА МЕНЕ,

МОЖДА ИМА НЕКОГА.

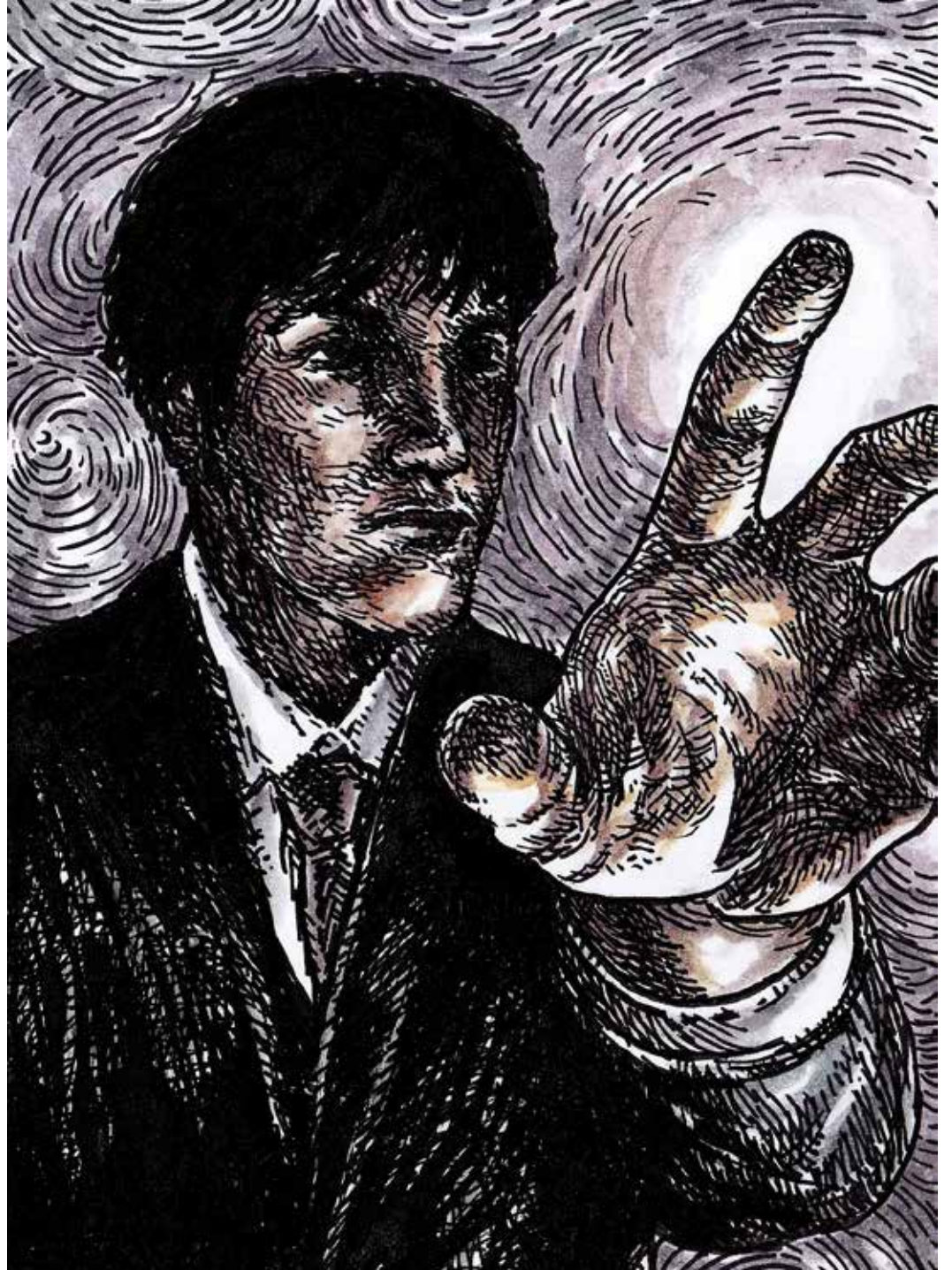

ЗОРАН ПАУНОВИЋ, рођен 1962. године у Бору, дипломирао 1985. године на Катедри за енглески језик и књижевност Филолошког факултета у Београду, магистрирао 1989, на истој Катедри, докторирао 1995. у Новом Саду. У звању редовног професора, предаје енглеску књижевност 19. и 20. века на Филолошком факултету у Београду и Филозофском факултету у Новом Саду. Аутор је две књиге есеја (*Гутачи бледе ватре*, Просвета, Београд, 1997; *Историја, фикција, мит*, Геопоетика, Београд, 2006) и више од стотину стручних и научних радова из области англоамеричке књижевности. Тренутно обавља дужност управника Одсека за англистику и продекана за науку и међународну сарадњу на Филолошком факултету у Београду. У свом научном раду окренут је превасходно савременој енглеској и америчкој књижевности. Бави се и књижевним превођењем: поред осталих, преводио је и романе Џејмса Џојса, Џозефа Конрада, Владимира Набокова, Џулијана Барнса и Дона ДеЛила.

ЈЕЛЕНА ЂОРЂЕВИЋ, рођена 1975.године у Нишу. Одрасла и највећи део живота провела је у Бору. Студирала је психологију у Београду, дипломирала у Новом Саду. Од 2008. живи у Нишу. Цртањем се интензивно бави од 2010. године, као илустратор и стрип-аутор. Најрадије користи традиционалну технику - калиграфско перо и туш . Специјална награда на 9. салону стрипа у Велесу, Македонија 2011. (Лаура, 2011.)

<http://besnglist.daportfolio.com/>

<http://besnglist.deviantart.com/>

БЕЛЕШКА О РЕАЛИЗОВАНОМ ПРОГРАМУ

Децембра 2010. г. реализован је трећи циклус Едукативних програма упознавања са најзначајнијим завичајним личностима, Завичајног одељења Народне библиотеке Бор. Циљ овог програма био је да локалну јавност упозна са остварењима др Зорана Пауновића, универзитетског професора и преводиоца. У оквиру програма реализована су два предавања: предавање „Уликс“ Џејмса Џојса Зорана Пауновића, и, у сарадњи са Владиславом Бајцем, представљање наважнијих радова Зорана Пауновића, уз осврт на његова актуелна интересовања из сфере односа популарне културе и уметности. У оквиру промоције програма у јавним просторима Бора били су изложени штампани постери Јелене Ђорђевић из стрипа *Уликс Reload* и приказиван је видео *Митска узвишеност тривијалног – превод са борског* Центра за неформалну комуникацију Немушто, наменски припремљени за ову прилику и инспирисани издањем *Уликса* које је превео и приредио Зоран Пауновић. Програм је реализован уз помоћ Министарства културе, информисања и информационог друштва Републике Србије и Општине Бор.

ДРАГАН СТОЈМЕНИЋ

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА БОР
ЗАВИЧАЈНО ОДЕЉЕЊЕ

ЕДУКАТИВНИ ПРОГРАМ УПОЗНАВАЊА СА НАЈЗНАЧАЈНИЈИМ ЗАВИЧАЈНИМ ЛИЧНОСТИМА:
ПРОФ. ДР ЗОРАН ПАУНОВИЋ

УЛИКС RELOAD
ЗОРАН ПАУНОВИЋ И ЈЕЛЕНА ЂОРЂЕВИЋ

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК: НОВИЦА СТАНКОВИЋ

ШТАМПАРИЈА: ТЕРЦИЈА, БОР

БОР, 2012.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА БОР
МОШЕ ПИЈАДЕ 19
19210 БОР

ТЕЛ. 030 458 120

HTTP://BIBLIOTEKA-BOR.ORG.RS

СИР ЗАПИС ДОСТУПАН ЈЕ У ЕЛЕКТРОНСКОМ КАТАЛОГУ НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СРБИЈЕ:
COBISS.SR ID 192120076
ISBN 978-86-84061-18-0

На прелиминарној страни је монтажа цртежа Јелене Ђорђевић и фотографије
из колекције скенираних негатива Францског друштва борских рудника
1907 - 1945. г. која се чува у Завичајном фонду Народне библиотеке Бор.